

BOÉR Imre

Magyarhermány és a Székely Nemzeti Múzeum

(Kivonat)

A Dél-Hargita alján meghúzódó, viszonylag eldugott település háromnegyed évszázada került a tudományos kutatás előterébe. Elsősorban a térség reprezentatív tudományos intézménye, a Székely Nemzeti Múzeum végzett itt, mindenekelőtt néprajzi gyűjtést-kutatást, főleg 1942–43-ban és az 1970-es években, a helyi közösség példaértékű hozzáállásával. A gyűjtött anyag mennyisége és összetettsége is kiemelkedő. Innen származik pl. a múzeumban kiállított fazakasműhely.

*

A Székely Nemzeti Múzeum néprajzi kiállításának ismerős része a magyarhermányi id. CSOG Ferenc fazakasműhelye. Sok más kiállított vagy raktárban őrzött tárgy is a községből került be a gyűjteménybe. Egyebek mellett a múzeum legrégebbi, az 1800-as évekből való székely viselete, AKÁCSOS Juliánától.¹

A Székely Nemzeti Múzeum első alkalommal 1931-ben küld, és pedig néprajzos munkatársat Magyarhermányba. LÜKŐ Gábor, a későbbi tudós muzeológus 1932–33-ban a moldvai magyarokat kutatja. Erre készülve érkezik Romániába 1931 nyarán. GYÖRFFY István budapesti egyetemi tanár Bécsből írt ajánlólevele jelzi érkezését. A neves néprajztudós arra kéri CSUTAK Vilmost, a múzeum igazgatóját, hogy a gyűjteményeiknek különösen a pásztoréleti, halászlászlai és mezőgazdasági anyagát tanulmányoztassa vele, majd valamelyik szomszéd faluba is küldje ki esetleg, hogy néhány székely házat lásson. LÜKŐ így jut el Magyarhermányba is. A múzeumban öt fényképfelvétel tanúsította a ki-

szállást: a Kakukk-hegy tövében BOKOR bá kekre fonott kúpos szalmatetejű esztenáját fényképezte-rajzolta (3 db.), illetve egy elhagyott kunyhót Magyarhermány határában (2 db.).² LÜKŐ kiszállásával a Székely Nemzeti Múzeum fél évszázadon át tartó magyarhermányi kutatásai-gyűjtései veszik kezdetüket.

Előbb a természettudósok vannak soron. A múzeum szervezésében és számára éveken át gyűjtő jeles erdélyi tudósok már az 1934. júliusi hargitai kutatóúton eldöntötték, hogy 1935-ben a Dél-Hargitába lesz a következő tanulmányút, és hogy ezt Magyarhermányból lehet megszervezni.³ Valóban igénybe vették 1935-ben a magyarhermányiak vendégszeretétét. A tervnek megfelelően, július 10. estére érkeztek meg, Bodvaj felől. Ott a geológusok (BÁNYAI János, dr. BALOGH ERNŐ, dr. SZÁDECZKY Gyula, TÖRÖK Zoltán Bodvaj-bánya vasérctelepeit, dobostortaopál képződményeit vizsgálták át. Magyarhermányban a helybeli érdekes földtani alakulatok vizsgálatára került sor. Az éjszakát ROZSONDAY Ádám lelkesznel, TORÓ József tanítónál és KOMPORÁLY Józsefnél töltötték. Júl. 11-én indultak tovább a Füle határában levő Kuvaszó-patakhoz. A szűkszávú jelentésből valószínűsíthető, hogy velük volt a magyar néprajzkutatás két fiatal ígérete, az 1944-ben a háború áldozatává lett HAÁZ Ferenc és a későbbi székelykeresztúri múzeumalapító MOLNÁR István is, ekkor tanárjelöltek.

A geológiai gyűjtés eredményét a múzeum igazgatójának, CSUTAK Vilmosnak adták át. Nem egyértelmű, hogy velük tartott-e még útjuknak ezen a szakaszán LÁSZLÓ Kálmán és a botanikus munkatársak. A tanulmányút során 97 darabos növénygyűjteményt állítottak össze, de ez később elpusztult, ezért nem állapítható meg, hogy Magyarhermány határában is gyűjtöttek-e növényeket.

A 2. bécsi döntés után (1940. augusztus 30.) a néprajzi kutatás kezdődik újra Erdővidéken. Ennek a tevékenységnek a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, HERPEI János volt a szervezője és szellemi irányítója. A néprajzi kutatás és gyűjtés egyik megcélzott települése ekkor is Erdővidék egyik legeldugottabb községe, Magyarhermány volt. Ez a félreeső, elszigetelt

* Acta (Siculica) 2006/3, T3, Sf. Gheorghe, Sporturilor 8A, RO-520085

** Baraolt, Trandafirilor 23, Bl. 5A, ap. 19, RO-525100

helység igen értékes és gazdag anyagot kínált a néprajzosok számára, főként a fazakasság, kőfaragás, kádározás, szövés-fonás, pásztorkodás terén, de más területeken is. A Székely Nemzeti Múzeum élt is ezzel a lehetőséggel. Fiatal néprajzkutatókat küldött Magyarhermányba, akik fiatalos lendülettel és energiával láttak munkához.

Szükséges kihangsúlyozni, hogy e tudományos-hazafias tevékenység ROZSONDAY Ádám református lelkész részéről is támogatásra talált. Ő volt az, aki a falu népével megértette, hogy miért kell a népi élet emlékeit múzeumunknak ajándékozniuk. Az ő segítségével lényegesen megkönnyebbült a gyűjtés. Sajnos, az 1942–43-as néprajzi kutatásokat a háborús évek megnehezítették. HERPEI néprajzos munkatársát, dr. BALASSA Ivánt (később múzeumok alapítója, több tudományos akadémia tagja) több ízben behívták katonának, ezzel félbeszakítva tevékenységét. BALASSÁt kimenteni is a magyarhermányi MOLNÁR Sándor százados segítségével próbálják 1942 szeptemberében, az erdélyi hadtestparancsnokságnál.

1942-ben két gyűjtő-kutató útjukon jutnak el Magyarhermányba. Tavasszal BALASSA Ivánt dr. KOVÁCS László kolozsvári egyetemi tanár kíséri el. Ősz elején ugyancsak BALASSA száll ki, ezúttal HERPEI Jánossal és a múzeum altisztjével. Mindkét alkalommal kutatják és fényképezik a gombfákat (kopjafák) és kiskapukat, valamint néprajzi tárgyakat gyűjtenek. HERPEI az egyházi épületeket, levéltárakat, könyvtárakat és templomi készleteket vizsgálja. A temetőkutatás eredményét BALASSA Iván 1992-ben tudja közzétenni.⁴ BALOGH Zoltán későbbi orvos, ekkor a múzeumnak bedolgozó középiskolás diák tisztázta le neki a rajzokat és fényképeket.⁵ BALASSA 26 gombfát örökített meg és írt le innen, 1900–1910 körül faragottakat. A múzeum évi jelentése szerint a gyűjtés eredményeként 97 tárggyal gazdagodott a múzeum gyűjteménye. ROZSONDAY Ádám református lelkésznek és a magyarhermányi leventéknek 56 db., öreg CSOG Ferencnek 24 db., CSOG Ferencnek (Jankó) 7 db., CSOG Imrénének 7 db., id. PETŐ Lőrincnek, TÓKOS Andrásnak, TÓKOS Imrénének 1-1 tárgyat köszönnek év végén.⁶

Az 1942. május 24–26-i útról KOVÁCS László a kolozsvári Erdélyi Tudományos Intézetnek adott jelentésében számol be röviden,⁷ de nem részletezi. BALASSA a múzeumnak tesz jelentést, célja a magyarhermányi fazakasság megismerése. Gyalog jött át Nagybaconból, rögtön CSOG Gergely már nem dolgozó fazakast kereste fel. Lefényképezte a szerszámait, és adományként több tárgyat kapott tőle. Kiment a temetőbe, több fényképet készített a nagyobb részt régi gombfákról (készítésüket már nemigen tudták a faluban). Érkezéséről tudomást szerezve, többen adománytárgyakkal keresték fel, a múzeum számára. Este ROZSONDAYhoz ment, megkérte, hívja fel a hívek figyelmét a régi néprajzi tárgyak megőrzésére, hogy azt a múzeumban helyezhessék el. (Megszállni viszont nem valószínű, hogy nála szállt meg, HERPEI kifejezetten meghagyta munkatársainak, hogy a falvakon ne a lelkésznél keressenek szállást, hanem helybeli gazdáknál, mert ezzel is közelebb kerülhetnek az emberekhez.) Reggel felkereste CSOG Ferenc (Jankó) fazakasmestert, több tárgyat kapott tőle, és vásárolt is egy 1848-ban készült faragott szuszéket. Majd a másik temetőbe ment ki, melyet az elsőtől csak egy vízmosás választott el, fényképezett, a sugárdíszítéses temetőkaput is. Végül id. CSOG Ferencet, a falu legidősebb, már nem dolgozó fazakását kereste fel, ő odaígérte a múzeumnak a korongot, a mázórlőt és több apró, fazakassághoz való tárgyat. BALASSA délután ment tovább, a Galamboson gyalogolt át Fülebe. Tíz nappal később, 1942. június 2-án PETŐ István nevére írt, hogy a tárgyak még nem érkeztek meg, pedig el kellene velük számolnia. A nevet eltéveszthette, mert 11-én megismételte kérését, egy fényképet mellékelve, a temetőről. Ezúttal PETŐ Sándor (Árva) címére ment a levél (de mind a kétszer ÁRVA PETŐ Józsefről volt szó), vele beszélhette meg a tárgyak bejuttatását Sepsiszentgyörgyre. Tegye hozzá, ha még előkerült valami a házak körül, kéri. Erre végül csak év végén kerül sor.

Az 1942. őszi kiszállásról nem maradt fenn részletes beszámoló, de a ROZSONDAY Ádámmal való levelezésből sok minden tisztázható. Szeptember elején jártak Magyarhermány-

ban, mert HERPEI már 1942. szeptember 13-án levélben köszöni meg a lelkésznek a szállást. November 17-én ír újra neki, mivel nála helyezték el a gyűjtött anyagot. Leltárba kell venniük a gyűjtést, ezért arra kéri, hogy fogadjon fuvarost, küldje be vele. Az istálló-fészker ügye felől érdeklődik, nem engedne-e már az árból a tulajdonos. (Egy gabonás-fészert, egy istállót, sőt egy lakóházat is Magyarhermányból szeretnének megvásárolni, derül ki a későbbi levelekből, hogy a múzeum telkén, az 1934-ben felállított ún. Csíki ház mögé kerüljenek).

Időközben id. CSOG Ferenc elhalálozik, de végrendeletileg a múzeumra hagyja fazakasműhelyének berendezését, ahogy azt BALASSÁ-nak megígérte. Végakarátát örököse, BALÓ Juliánna hajtja végre, BALÓ Dénes készíti el a leltárat a tárgyról. ROZSONDAY ellenjegyzí 1942. december 3-án, és 5-én beküldi a többi gyűjtött anyaggal együtt, gondosan csomagolva. A fuvaros NÉMET Lajos (HOSSZÚ), akit nagyobbik fia, Géza kísér. HERPEI még aznap nyugtázza: ez a leggazdagabb gyűjtés volt az 1942. évek közül, szeretne egy kis hermányi szobát beállítani az anyagból. December 30-án megköszönik egyenként is mindenkinek az adományokat, a segítséget (addig a közben bevonult BALASSÁ-nál volt a névsor).

ROZSONDAY-nak a kétszeri fogadást köszöni HERPEI, a támogatást, és azt, hogy a levették gyűjtötte vasanyagból kiválogathatták a múzeumi értékűeket, valamint hogy maga is adott vas- és fatárgyakat. Id. CSOG Ferenc példamutató hagyatékából a múzeumban fazakasműhelyt rendeznek be, ígéri a múzeumigazgató, és föléírják nagybetűvel, hogy magyarhermányi öreg CSOG Ferenc fazakasmester hagyatéka. Kéri a lelkészt a nagy köszönőlevél nyilvános felolvasására is.

Még az érdekelné, hogy a néhai fazakasmester házában nem maradtak-e meg a BALASSA által tavasszal ott látott, fából való kerek üvegtörő mozsár, mázkeverő fatál, agyagverő kalapács, mert szeretnék úgy teljessé tenni a begyűjtött műhelyt, hogy ne idegen eszközökkel egészítsék ki

Id. (tkp. ifj.) PETŐ Józsefnek (Árva) köszöni meg a segítségét, és a fuvarosoknak. Na-

gyon szeretnék, írja HERPEI, ha majd a kinéztet gabonás fészker is bekerülhetne, idővel régi hermányi faházat is szeretnének mellé, teljesen hermányi bútorokkal és eszközökkel berendezve. (A fészker ügyét tehát vele beszélték meg.)

A Sepsiszentgyörgyre tartó szekéren a következő anyag volt található: id. CSOG Ferenc hagyatékából fazakaskorong asztallal, mázórló (alsó és felső kő, állvánnyal) hajtórúddal, 3 mázóntó kanál, mázatlan mázkeverő tál, máztörő vasrúd, 6 fakés, tányérszél-mintázó 1879-ből, állatszaru az edények megírásához (szaruzó vagy írőcsont), 3 ecset edények festéséhez (mintázásához), sötétzöld cserépfedő 1920-ból, 15 literes cserépfazék (sötétzöld alapon világoszöld virágdísszel 1901-ből), barna puliszkafozó cserépfazék 1920-ból, szék, zöldesbarna cseréppöntöző 1926-ból, 2 régi tüzelő (mázás zöld csempe hosszanti hornyolással, egyiken a bemélyedésen az indán szív- és virágdíszítéssel; fa mintával, 19. századiak), 2 földszelő (agyagszelő) görbe kés (kaszából, két fogóval), máztörő vagy keverő fakupa, kézi lámpás (fából az oldala, üveggel) (29 db.).

CSOG Ferenc-től (Jankó) zöldesbarna cserépfalaskaszűrő, kis mázas csupor (zöldesbarna mázú bögre 1942-ből), 3 (repedt) zsengélt fazék (nyakán és fülén fehér díszítés; 1942-ből), zsengélt korsó, kürtőskalácsütő (sötétzöld mázas cserép 1940-ből), szuszék (vésett tulipános díszítéssel elől az oldalán, felirata: BOCSKOR András 1848) (8 db.).

CSOG Imre postaügynök-től méhkas, tész-tavakaró, szalu (kerékfal-takarító – a leltárkönyvben kb. ez szerepel mint teknővájó, nyéllel), üsttartó kampó négy foggal és egy akasztóval (üstkanakó), magyarótörő, tűzpiszkáló kankó (6 db.). CSOG Imre a padlásán található minden régi szerzőszámát ajánlotta fel, és a postaügynök lakása nem volt más, mint HERMÁNYI DIENES Péter esperesnek, HERMÁNYI DIENES József apjának a kúriaszerű lakása.

Id. PETŐ Lőrinc-től kötőző kalapács került be (állítólag GÁBOR Áron-féle gyártmány, mely Bodvajban készült), ZSIGMOND Emánuelné BODA Rózától kompona, sajt mérő. TÓKOS András-tól egy kőbalta, amelyet a Vészben, erdei kaszában találtak, és TÓKOS Imrétől egy váltóke vasa.

Ezenkívül a szállítmányban ott volt egy nyeles keverőlapát, 2 harangütő vasból, kaszaverő kalapács (egyik vége hegyes), még 4 kalapács nyél nélkül, 6 fogazott élű és 1 sima élű sarló, réz kolomp, orotókapa, egyhegyű és kéthegyű csákány (nyeletlenek), 2 birkanyíró olló, háromágú vasvilla, levélkapa (nyél nélkül), 2 töredezett élű fejsze (nyél nélkül), balta (verő, mindkét vége tompa), összehajlő öt ágú szigony, négysugarú szigony, 4 fejsze (ács-, faragó-), fogazott kasza, zár hüvellyel és kilinccsel, mécses (bádogból, alul a tartó az égővel, kampóval), agyagszelő kés (a végén görbítve, két fogóval, kaszából készült), 2 kézvonó (egyiknek egyik nyele hiányzott), vas-kampó (egyik ága behajlő, a másik hegyes), morszár vasból, balta (nyél nélkül, fokán-lapján díszítéssel), béklyó (lovak számára, egyik vége kulcsos), simító (pucoló, egyik nyele hiányzik), 3 kaszaverő üllő (széles kerek fejjel vagy ék alakú fejjel), sárkaporó (kaparól), nyél nélküli rovátkolt vashorog, zablá (nyeltes, két részből), kengyel (vas, kéttalpú), nyolcfogú vasgereblye, gombfa (négyzetes alapú, 180 cm, a felírás felett nyak, gömb és csillag, közepén vastagodó henger, majd hosszúkas négyszirmú tulipán; felirata: *DEME-TER Andrásnő HEGEDŰS Júlia, 1893* – talán a 6. számú magyarhermányi kopjafa BALASSA könyvében). A leltárkönyvben az adományozót fel nem tüntető tételek nagyobb részét a leventék hazafias (háborús) vasgyűjtéséből válogathatták, illetve ROZSONDAYéktól kaphatták.

1943-ban a magyarhermányi BARABÁS család leszármazottja, a jeles történész papolci BARABÁS Samu hagyatékát leltározzák. Itt is megjelenik a nemrég elhunyt tudós erdőfülel gyűjtéséből egy Magyarhermányban készült fazék (fehér aljú, fekete körvonalakkal).

De 1943-ban elsősorban VAJDA László harmadéves bölcsészkar hallgató kutat, gyűjt Magyarhermányban.⁸ Őt tanára, VISKI Károly küldi HERPEI segítségére, szakmai gyakorlatra. HERPEI János irányításával, a Székely Nemzeti Múzeum megbízásából és költségén dolgozik. (VISKI Károly, a valamikori székelyudvarhelyi tanár ekkor a budapesti tudományegyetem néprajzprofesszora és a közgyűjtemények országos felügyelője. 1945-ben hal meg. A

veszprémi születésű VAJDA László 1956-ban emigrál, müncheni egyetemi tanár lesz, Afrika-kutató etnológus.)

VAJDA László július 15-én a Kászonoknak indult, de ott a katonaság nem engedte dokumentációt készíteni, ezért HERPEI átirányította a Dél-Hargitába (Piliske, Kakukk-hegy). Előbb a havason, az esztenákon kutatott néprajzi anyag után, és csak azután tért be a falvakba, hogy a juhászattal kapcsolatos foglalkozásokat ott is tanulmányozza. Más múzeumba kívánckozó tárgyak feltérképezése se kerülte el a figyelmét: fazakasság, fafaragás, földművelés, házi munkák stb. köréből. Gyűjtőútja több-kevesebb megszakítással egészen október 1-jéig tartott. Eredményként számos, nem pásztorkodással kapcsolatos tárgyval is gazdagodott a Székely Nemzeti Múzeum. Ezekből legértékesebbeknek a hermányi fazakasok készítményeit tartotta, de szép számmal volt köztük faragott szuszék, festett bútor, falitéka, szék, kanáltartó stb. is. Gombfát főleg Nagybaconból (14 db.) és Kisbaconból (7 db.) szállított a múzeumba, de legalább egyet Magyarhermányból is.

1943. szeptember 14-én küld a múzeum hosszabb köszönőlevelet GODRA Sándornak, amiért kölcsönadott egy régi pásztorcsuklyát (esőben használt pakulárcsuklya, mellén szalag fogja össze) és egy haskötőt (pakulárok hordják, báránnyal béléssel), Sepsiszentgyörgyön lefényképezni. Olyan nagy ritkaság, kérnék, hogy (tekintettel a múzeum nehéz anyagi helyzetére) nem adományozná-e ezt is nekik? Utóirat a levélhez: felmutatva azt, GODRA Sándor és családja a múzeum gyűjteményeit bármikor díjtalanul megtekintheti. (GODRA Sándor valóban a múzeumnak adományozta ezt követően a kért darabokat.)

Ugyancsak szeptember 14-én köszönnek meg hosszabban PETŐ Mózest gazdaköri elnöknek 2 kályhacsempét, enyvezőprést (szorítóprést faragáshoz), dohányvágót, 2 egyszínű fekete bokályt és a lemásolni kölcsönzött fényképet. A levél felmutatásával ő és családja is ingyen megtekintheti bármikor a múzeum gyűjteményeit. PETŐ Mózest tárgyalat nevükben egy régi, kieresztett homlokzatú istállóért is. Ez sajnos tárgytalanná vált, írja HERPEI, mert a múzeum anyagi helyzete nem teszi lehetővé jelenleg a vásárt.

Szeptember 24-én és 29–30-án összesen tizenhárom köszönőlevelet címeznek Hermányba. ROZSONDAYt kéri meg az eljuttatásukra.

Amit 24-én köszönnek meg: BOÉR Zsigmondtól 2 csupor (téglaszínű mázas, illetve egy hasas?), zöld mázas borsötörő tál, vágógereblye (csépléskor polyvahúzásra), citera (húrozott), vasfogú gereblye, cigány fejsze. BOGDÁN Istvántól favéka (egy darab fából, a bronz nélkül), szuszék (díszített, 1856-ból), fokos (vége le- és előrehajló, gombos), kályhacsempe. Továbbá mindkettőjüktől egy-egy korsó (az egyik az vizeskorsó agyagból, a másik magas, karsú borvizeskorsó szűk nyakkal). DIMÉNY András-tól keli (a pakulárok fővő ordát kevernek vele), pálinkáshordó (kicsi, felső részén kis csutorával), 2 kályhacsempe. PETŐ András-tól (Andrásé) 2 őskori kőbalta. SZABÓ Sándortól írott guzsaly (8 lapos).

Szeptember 29-én apámnak, BOÉR Zsigmondnak hosszabb köszönőlevelet is küldenek, és kéri, ha tidó sőtartót és kéregedényt (kászu, doboz, tál) látna, és meg tudná szerezni, küldje is be (az ajándékozóknak hivatalos köszönőlevelet küldenek majd). Hasonló tartalmú levelet egy-egy bibarcfalvi-kisbaconi-nagybaconi segítőjük is kap, utóbbi az ottani segédlelkész, a kisbaconi segítséget pedig újságban is megköszönték.

Szeptember 30-án a következőket nyugtázzák: ÁFRA Jánostól 4 harang, tidó sőtartó, fakupa (pakulárok mérőegysége) érkezett. Id. BALÓ G. Jánostól kerenta (amibe a sajtruhát terítik, mikor a zsendicét kinyomják). BALÓ Istvántól (Mátyásé) üstperec (üsthorog – kankója természetes görbülő fából). BOCSKOR András-tól sajtnyomtató, ordaszedő kalán. GODRA Sándortól pakulárpálca (kankós, ritka forma), ordászsák-csíptető. Özv. PETŐ Rudolfnétől ordászsák-csíptető, falra szegezhető kalántartó. SZAKÁCS Pétertől pakulárpálca (matyukás, 1940-ből). TANKÓ Domokostól ordaszedő kalán.

A többi, 1943-ban beletározott magyarhermányi anyagról nem maradtak fenn köszönőlevelek. Ezek a tárgyak: pálinkás mézelő (három rövid lábbal), hammazó kalamáris (porzótartó) 1833-ból, tapsiás (kalácsütő), 4 festett cseréptő-

redék az egyik CSOG fazakastól, csipor, csésze (fehér alapú, zöld foltokkal, felírással: *KOLUMBÁN Borbára, Április 23-án 1901dikén*, ettől balra sötétbarna virágok), tőrőborító fából esztergálva, kicsi tőrődézsza (esztenán használt), pecsenyesütő kétágú vasvilla, tejesfazék (egy kupás, egyfülű, fehér-kék színezéssel), bokálynak nevezett hasas korsó, kantáros fazék ételhordásra 1910-ből, mosdótál (agyagból, a városi lavórt utánozza, 1927-ből), ekevas (faekére ekepapucs), 2 mázas és mázatlan, téglalap alakú kályhacsempe, 2 mázas fedőcserép, 2 ordáskalán, tidó sőtartó, kalántartó, fonott nyelű fakalán, csipkés szélű húsvágó teknő, villaág-hajlító, gombfa (hatszögű, olvashatatlan feliratú, 140 cm), téka (háromszögletű saroktéka 1867-ből), tulipános szék (1839-ből, menyasszonyi holmival került Hermányba, Homoródkarácsonyfalváról), tidó sőtartó (fali, 1939-ből – emlékül csinálta BLÁGA Imre), nyárs (pengéje lapos, tövén kiszélesedik), küllü (marhára való nagy harang), szilvaíz-kevergető falapát, húsvágó bárd, 5 matyukás pakulárpálca (8-9-10 laposak), vasmacska (tűzikutya, háromlábú, a felálló rész függőleges, a tetején egy, az oldalán két horoggal), 2 csésze a tojás, illetve liszt tartására.

VAJDA László erdővidéki juhászatról szóló munkáját ki is szerették volna adni. 1944. június 5-én ír neki erről HERPEI Budapestre. A háború azonban nem tette lehetővé a megírását. VAJDA 1944. június 23-án járt utoljára személyesen a Székely Nemzeti Múzeumban (a szalárdtelepi erődtésnél volt munkaszolgálatos, a főiskolásokkal). Ekkor meghagyja, hogy a végrendeletileg is a múzeumra hagyott kéziratait, egyéb anyag, közte az erdővidéki gyűjtése is, anyjánál, MOLNÁR Katánál vannak Budapesten, a Múzeum körút 21. alatt. Sorsukról talán még mindig lehetne tájékozódni.

A második világháború után már több okból is alábbhagyott a kutatási és gyűjtési kedv. Magyarhermányból hosszú ideig csak 1948-ban, dr. SZÉKELY Zoltán gyűjtéseként jelenik meg a leltárkönyvben egyetlen nyírfakéreg sőtartó. Sőt, 1954-ben több tárgyat kölcsön kell adniuk más múzeumoknak, így a dévainak. 1970–76 között kerül be újra Hermányból nagyobb számú tárgy

(nyírfakéreg sórtartó, agyagtányér és -tál, szőttes, festett láda, szuszék, orsó, guzsaly stb.) a múzeumba. Ekkor, a hetvenes években már GAZDA Klára kutat a múzeum néprajzosaként Erdővidéken. 1974 előtt gyűjt Magyarhermányban SERES András is, akinek ugyancsak jelentek meg kutatási eredményei a múzeum évkönyvében.

A hetvenes évekbeli magyarhermányi gyarapodás a következő:

1970-ben GÁBOR Rezső bükszádi tanulótlól került be 1920 körüli hermányi cseréptányér (mázás, virágdíszítéssel, BALÓ Anna családja készítette).

1971-ben GERGELY Idától (ILYÉS PETŐ Ida) lepedő (szőttes, négynyüstös, fehér színes sávokkal, háromrészes), székely szoknya, női ing (vásárolt anyagból); AKÁCSOS Juliánától 2 csipkével és gyöngyökkel díszített fekete csepesz, surc (kötény, gyapotszálból szőtt háziszőttes), „blúz” (fekete szőttes gyapotból, fehér vonalakkal), fehér szőttes alsórokolya (kétnyüstös, két részből, másfélszál-széles), kendervászon férfi „csepűing”, kendervászon férfi gatyá, mázas zöldesbarna kancsó, rokolya (kék alapon „bagolyfelleget”, barna és fekete csíkokkal, másfélszál-széles), háziszőttes női ing (gyapotból, elől gombos, kis állógallérral, széles bőujjú, kezelő nélkül), kendervászon pendely; SZABÓ Ibolyától vörös rokolya (gyapot háziszőttes, fehér és vörös szálból); KALABÉR Sándortól fakalántartó tarisnya (fehér, kék-piros csíkokkal), kendő (fehér alapú, piros-kék díszítéssel), átalvető tarisnya (fehér, piros-kék csíkokkal), párnahuzat (gyapot háziszőttes, fekete alapon piros csíkokkal), rokolya (fekete és fehér, gyapotból, világosabb-sötétebb csíkokkal), alsórokolya (fehér, fekete csíkokkal, két részből), „blúz” (fekete háziszőttes, gyapotból), zeke (fekete háziszőttből és háziszőttesből, kék posztó díszítéssel a gallérja, kezelője, zsebei); BALÁZS Rozáliától festett láda (piros, fehér díszítéssel, virágmintákkal).

1972-ben a nagybaconi VINCZI Vidortól szuszék (bükkfá, háromszögbe festett virágdíszítéssel, amely Hermányban készült 1843-ban); HERMÁNY Valériától guzsaly (háromlábú kis állvánnyal, nyolclapú guzsalyrúddal, tetején esztergált tulipán); SZAKÁCS Rozáliától csésze,

téztaszúró, faragott szuszék; BALÓ Istvánnétól takaróruha (kendervászon), törülköző; KOMPORÁLY Erzsébettől csésze, háziszőttes piros rokolya (fekete mejjékbe „fellegesen” szöve), „csíkos szőttes, piros csépos rokolya” (fekete alapon vörös, kétrészes); PETŐ Annától szőttes párnahuzat (fehér alapon piros díszítéssel); AKÁCSOS Juliánától barna, pereckelt edény; BALÓ Annától asztalterítő.

1973-ban kisszék (ülőszék, két lába termézetes faág, ülőkéjén bőrhuzat, DIMÉNY András tulajdona, készítette NÉMET Dénes); NÉMET Dénestől falapat (szakasztólapat bevetni a kemencébe a leszakasztott kenyértésztt); MIHÁLY Lujzától ágyterítő (fehér vászon, két összevarrt végből, tört himzéssel, szőlőfürtökkel díszítve, félköríves török mintás).

1975-ben kürtöskalácsüstő (agyagból, henger alakú, alulról felfele keskenyedő, vöröses, zöld foltokkal, nyele fából).

1976-ban BALÓ Irmától rokolya (háziszőttes, kétnyüstös, fekete: négy kék szál, kettő fekete, négy kék, kettő zöld, ráncos, alul fekete pánttal körbefuttatva), abrosz (háziszőttes, kenderből négy szála, gyapotból négy szála, kétnyüstös), törülköző (a mejjék kenderből, az öltő gyapotból, fenyőágas mintával, két szélén zöld és piros csíkkal); BENCZE Lajostól rokolya (háziszőttes, kétnyüstös, festett gyapot, fekete mejjékkal és piros, fekete és fehér öltővel); a bodosi DÁVID Reginától fazék (savanyótejes, zománcos, pontozott szélekkel és virágmintákkal, 1930 körüli, Magyarhermányban készült).

Jelentősebb gyűjtési tevékenységet az 1978-as évben jegyezhetünk fel újra. Ennek célja egy falumúzeum létrehozása volt Magyarhermányban, melynek KISS László tanár, iskolaigazgató a szervezője, mozgatója. A gyűjtésbe bekapcsolódtak a tantestület tagjai (ZSIGMOND László, BALÓ G. József és mások), de más lelkes hermányi emberek is. Értékes és gazdag anyagot sikerült összegyűjteniük. Ezt a tevékenységet, mint sok más kezdeményezést, az „aranykorszak” hűséges emberei észrevették, és leállították a további szervezkedést, gyűjtést.

Mégis sikerült az összegyűjtött anyagot a hermányiaknak átmenteniük a múzeum részére,

mely alkalommal segítséget és támogatást kaptak dr. SZÉKELY Zoltán múzeumigazgató részéről is, aki kérésükre személyesen szállt ki a helyszínrre. Az összegyűjtött anyag szakmai felmérését GAZDA Klára végezte el.

1978-ban a községből BENCZE Lajostól a fazakaskorong kerül be ekkor, mázörő kő, Bodvajban készült máztörő vasedény és bot, nagy zománcozatlan töltöttkáposztás fazék, 5 virágcserep.

KISS Lászlótól fenkő, 2 tegely, mosogatóedény (cserépből), 2 máktörő, fa tányéros mérleg, motolla, 2 cséphadaró, fejsze, festett kanáltartó, kerenta (sajtnyomó teknő), pipatartó, 2 faragott láda (egyik 1854-ből), 2 porong, ontoravágó (kádárszerszám), 2 bot, szigony, vasvilla, ekevas, öntöttvas itató Bodvajból, fanyereg, gyümölcsprés, saroktéka, festett szék, borona (fafogú), szövőszék, patának vasvéső, 2 festett láda, 6 kályhacsempe (ebből négy sarokcsempe) – részben geometrikus, részben virágmotívumos (egy esetben kék alapú), részben zöld vagy zöld mázas, tül.

PETŐ Imrétől 2 dézsa, ordaszedő kalán, egy vessző kicsikosár és 3 nagyobb vessző kosár ruhának, díszített körző, 2 cigány fűrő, 2 abronchszűző, 2 juhnyíró olló, erdőlő, 2 ontorametsző, öntött láboska, vasvilla, erdőlő bicsak (ék), odorfavéső, 2 erdőlő lánc, csákány-kapa, villa, szekérvás, fogó, erdőlő szeg, kalapács, tehénpatkó, mázsáló (vasmérleg), ganyéhányó villa, szőttes szoknya gyapotszálból, gyapjú ágyterítő, kürtőskalácssütő, faragott lisztesláda, 2 balta és egy kerekesszerszám.

HERMÁN Rozáliától nagy cserépedény, kerenta, sajtnyomó pad, fűrésztötekenő.

PETŐ Dénestől levesesfazék („csésze”, 1920 körül készítette CSOG Józsiás), mosogató edény (fából), bölcso, faragott láda 1857-ből, fehér-szürke posztótarisnya, 2 fekete női ing (vásárolt vászonból, illetve szövetből), háziszóttos szoknya, kürtőskalácssütő.

FÜLÖP Blankától 2 fonókerék.

Ugyancsak 1978-ban, a sepsiszentgyörgyi SZILÁGYI Mártától kerül be a múzeumba 4 Magyarhermányban, az 1930-as években készült mélytányér. Ebből angóbozott, zománcos 3, perreckelt festésű 2, ecsettel festett, szélein virágmintás egy. A negyedik zománcos fehér alapon barna

mintás (fenekén díszített – közepén növénymotívumos, a szélén párhuzamos vonalak). Más két zománcos tányér vöröseskék virágmintával a fenekén és szélén, illetve hullámos szélű és fehér alapon barna és zöld díszítésű a szélén. Egy hetedik ekkor bekerült magyarhermányi mélytányér fehér alapon barna és zöld, virágmintás. Ebben az évben kerül be a sepsiszentgyörgyi SZENDREY Margittól is egy nagy káposztásfazék, valamint egy „fertályos” és egy „félлитres” cinedény.

Említésre érdemes még az 1981-es gyűjtés, amikor újabb, fazakasságnál használt tárgyakkal és háziszóttos készítményekkel sikerült gazdagítani a sepsiszentgyörgyi múzeumot. AKÁCSOS Juliánától egy aszalterítő, 4 férfiring, női ing, pendely, szoknya, posztó női „blúz” (kurti), BENCZE Lajostól 7 cserépfazék, 2 fazékfedő, 6 virágcserep került be a múzeumba.

Szükséges volna a tevékenység tovább folytatása. Nem kallódhat el a még meglévő és értékes tárgyi anyag, mely egy Kárpát-medencei kis népcsoport múltját, folytonosságát igazolja, nem szavakkal, hanem tárgyi bizonyítékokkal.

Befejezésként meg kell említenünk, hogy a Székely Nemzeti Múzeum nemcsak tárgyi anyagot mentett be Magyarhermányból, de a kiadványaiban is számos dolgozatnak adott helyet 1929 és 2000 között, ahol hermányi adatokat találunk, illetve ezen túlmenően is folytattak magyarhermányi vonatkozású szakközlést munkatársai. (BÁNYAI János, BOÉR Hunor, CSEREY Zoltán, DÉNES István, EGYED Ákos, GAZDA Klára, Virgil GHIURCA, IMREH István, KISGYÖRGY Zoltán, KÓNYA Ádám, dr. KÓS Károly (ORBÁN Balázs), KOVÁCS Sándor, KOZÁK Miklós, LÁSZLÓ Attila, LÉNÁRT Anna, id. MÁTHÉ János, Nicolae MOLDOVAN, OZSVÁTH Gábor Dániel, PETŐ Anna Krisztina, PÜSPÖKI Zoltán, RÁ CZ Gábor, SERES András, SZÓCSné GAZDA Enikő, TORÓ Attila, WOLF Tamás munkái.)

Itt illesse köszönet a múzeumi gyűjtések és tárgyak adatolásáért fiamat, BOÉR Hunort, a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárását, valamint DEMETER Évát, KOCS Irént, LÁZÁR-PREZSMER Kingát és SZÓCSné GAZDA Enikőt, a múzeum néprajzos és biológus szakembereit.

Irodalom

1. BALASSA Iván (1992): **A székelyföldi Erdővidék temetői**. Debrecen.
2. BÁNYAI János (1929a): **A Hargita vulkanikus kőzeteinek elterjedése**, in: Emlékkönyv, 1929, 503–507.
3. BÁNYAI János (1929b): **Adatok a hargitai ásványvizek geológiájához**, in: Emlékkönyv, 1929, 508–515.
4. BÁNYAI János (1929c): **A Székelyföldre vonatkozó geológiai irodalom**, in: Emlékkönyv, 1929, 737–744.
5. BOÉR Hunor (1997): **In memoriam MÁTHÉ János, id. (1898–1986)**, *Acta (Siculica)* 1996/1, 303–304.
6. BOÉR Hunor, TORÓ Attila (2001): **Székely Nemzeti Múzeum 1875–2000** (CD), Délkeleti Intézet – Digital Stúdió, Sepsiszentgyörgy.
7. CSEREY Zoltán – BINDER Pál (1992): **Településeink**. (53.) **Településeink múltja. Magyarhermány, Háromszék**, 616. sz., 1992. ápr. 31.
8. DEMÉNY István Pál (2004): **Háromszéki és kalotaszegi ácsolt ládák** (Székely Nemzeti Múzeum Tudományos Füzetek, Új sorozat 1.; szerk., jegyzetekkel ellátta és a tárgykatalógust összeállította SZŐCSNÉ GAZDA Enikő, rajzok ZAKARIÁS Attila), Sepsiszentgyörgy.
9. EGYED Ákos (1975): **Erdővidék társadalma a XVIII. század közepén**, *Aluta*, VI–VII, 73–84.
10. Emlékkönyv (1929): **Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára**. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
11. Emlékkönyv (2002–2004): **Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 125 éves jubileumára**, 2–3 (2. *Acta (Siculica)* 2000/2, 2002; 3. *Acta (Siculica)* 2003/3, 2004), T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
12. FÓRIS Pál (1974): **Fototeca muzeului din Sf. Gheorghe – Sepsiszentgyörgyi múzeum Pényképtára**, Sepsiszentgyörgy.
13. GAZDA Enikő (1997): **Háromszéki fazekas központok, in: Fazekas központok Délkelet-Erdélyben. I. (Kiállítási katalógus)**, Sepsiszentgyörgy, 47–82.
14. GAZDA Klára (1970): **Fazekasság [Magyarhermány]**, *Megeyei Tükör*, II. évf. 181. sz., 1970. nov. 22.
15. GAZDA Klára (1984): **Cămăși provenite din județul Covasna aflate în colecția de port popular a Muzeului Județean din Sfântu Gheorghe**, *Aluta*, XVI, 63–96.
16. GAZDA Klára; MOLDOVAN, Nicolae (1973): **Népi bútorkiállítás katalógus**. Sepsiszentgyörgyi Múzeum (szerk. és grafika JAKABOS Imola, fotó FÓRIS Pál), Sepsiszentgyörgy.
17. GHIURCA, Virgil (1999): **Resurse de interes gemologic din județul Covasna**. *Acta (Siculica)* 1998/1, 39–44.
18. Ghiurca, Virgil, dr. (1996): **Resurse gemologice din Carpații Orientali II**, *Acta (Siculica)* 1995, 19–22.
19. GHIURCA, Virgil, dr.; DÉNES, István; BOÉR, Hunor (1997): **Contribuții la studiul silicitelor din partea de nord a Bazinului Baraolt**. *Acta (Siculica)* 1996/1, 33–42.
20. HERPEI János (2004): **A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései**, in: Emlékkönyv, 2002–2004, 3, 37–132.
21. IMREH István (1970): **Agrártörténetírás és a székely múlt megismerése**, *Aluta*, III, 157–167.
22. KAKAS Zoltán (2000): **Beszélt kövek** (CD), Független Ökológiai Központ, Budapest–Sepsiszentgyörgy.
23. KISGYÖRGY Zoltán (1972): **Evoluția exploatareilor de lignit în Bazinul Baraolt**, *Aluta*, IV, 305–315.
24. KISGYÖRGY Zoltán (1975): **Kovácsna megye északnyugati részének ásványvizei és gázömlései**, *Aluta*, VI–VII, 425–430.
25. KÓNYA Ádám (1972): **Kovácsna megye éghajlati jellemzése**, *Aluta*, IV, 1972, 127–136.
26. KÓS Károly [dr.] (1969): **ORBÁN Balázs Székelyföld leírásának néprajzi tárgymutatója**, *Aluta*, I, 339–351.
27. KOVÁCS Sándor (1975): **A fehér gólyák (Ciconia ciconia L.) fészkelése Kovácsna megyében 1974-ben**, *Aluta*, VI–VII, 479–485.
28. LÁSZLÓ Attila, DÉNES István (1999): **Relații dintre vulcanismul plio-pleistocen din Harghita de Sud și evoluția tectono-structurală din partea internă a curbării carpatice**, *Acta (Siculica)* 1998/1, 9–18.
29. LÁSZLÓ Attila, KOZÁK Miklós (1999): **Pliocén–pleistocén vulkanoszediment szintek a Baróti-medence fiatal üledéksorában**, *Acta (Siculica)* 1998/1, 19–30.
30. LÁSZLÓ Attila, KOZÁK Miklós, PETŐ Anna Krisztina (1998): **Korrelatív eseménytörténeti rekonstrukció a Baróti-medence és a DNy-Hargita pontuszi–pleisztocén vulkánivulkanoszediment képződményei alapján**, *Acta (Siculica)* 1997/1, 9–20.
31. LÁSZLÓ Attila, KOZÁK Miklós, PÜSPÖKI Zoltán (1997): **Szerkezeti, vulkanológiai és magmás kőzettani vizsgálatok a Baróti-medence keleti részén**, *Acta (Siculica)* 1996/1, 17–32.
32. LÁSZLÓ, Attila (2000): **Evoluția tectonică a ariei Baraolt–Harghita de Sud–Ciuc, reflectată în succesiunea evenimentelor vulcanice din Harghita de Sud, din perioada pliocen–pleistocenă**, *Acta (Siculica)* 1999/1, 11–22.
33. LÁSZLÓ, Attila (2001): **Date asupra paleogeografiei ariei Harghita de Sud și a sectoarelor limitrofe, de la sfârșitul Pontianului până în Pliocenul superior**, *Acta (Siculica)* 2000/1, 9–20.
34. LÁSZLÓ, Attila (2002): **Date asupra evoluției paleogeografice a ariei Harghita de Sud**, *Acta (Siculica)* 2001/2, 9–22.
35. LÁSZLÓ, Attila; DÉNES, István (1997): **Elemente structural-tectonice pentru un model evolutiv în zona Bazinului Baraolt**, *Acta (Siculica)* 1996/1, 9–16.
36. LÉNÁRT Anna (2002): **Adatok a Székely Nemzeti Múzeum két világháború közti kutatásszervező tevékenységéről**, *Acta (Siculica)* 2001/2 (Emlékkönyv, 2002–2004. 2), 127–154.
37. LÜKŐ Gábor (1932): **Székely tűzhelyek**. *Néprajzi Értesítő*, XXIV/2, 76–77.
38. LÜKŐ Gábor (1932a): **Székely házak**, *Néprajzi Értesítő*, XXIV/2, 77–81.
39. MÁTHÉ János, id. (1997): **A magyarhermányi vasgyártás**

története. *Acta [Siculica]* 1996/1, 61–72.

40. MÁTHÉ János, id. (1997a): **Magyarhermányi katonák, 1562–1945.** *Acta [Siculica]* 1996/1, 247–266.

41. MOLDOVAN, Nicolae (2000): **Ocupații și meșteșuguri practicate de-a lungul timpului pe cuprinsul actualului județ Covasna.** *Acta (Siculica)* 1999/2, 215–228.

42. OZSVÁTH Gábor Dániel (2004): **Ezredvég, az erdélyi hagyományos malmok alkonya? Kutatóstörténeti áttekintés.** *Acta (Siculica)* 2003/1, 229–245.

43. RÁCZ Gábor (1970): **Plantele folosite în medicina populară de pe versanții vestici ai munților Harghita.** *Aluta*, II/2, 75–81.

44. SERES András (1975): **Kovácszna megye régi fazekas központjai.** *Aluta*, VI–VII (1974–75).

45. SZŐCSné GAZDA Enikő (2001): **A Székely Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára.** in: BOÉR Hunor, TORÓ Attila, 2001.

46. SZŐCSné GAZDA Enikő (2002): **Háromszéki csempekészítő központok és kutatási problémáik.** in: *Lenyomatok* (Kriza Könyvek, 12), KRIZA János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 29–46.

47. TAMÁS Lajos (1943): *A Gróf TELEKI Pál Tudományos Intézet kebelében működő Erdélyi Tudományos Intézet jelentése az 1942. évről* (kézirat), Kolozsvár.

48. WOLF Tamás (2002): **A székelyföldi kutatóutak (1928–1940).** in: *Emlékkönyv, 2003–2004*, 2, 39–86.

Jegyzet

1. SZŐCSné GAZDA Enikő szíves közlése.
2. L. LÜKŐ Gábor, 1932. Vö. LÉNÁRT Anna, 2002.
3. WOLF Tamás, 2002, 130.
4. BALASSA Iván, 1992.
5. HERPEI János, 2004, 112–113; BALASSA Iván, 1992, 5, 26–28.
6. HERPEI János, 2004, 96, 98; a jelentés adatai nem mindenütt talál-
nak a köszönőlevelek alapján összegezhetőekkel.
7. TAMÁS Lajos, 1943.
8. HERPEI János, 2004, 106, 109–110.
9. L. az irodalomjegyzéket.

(A családnevek majuszkulás kiemelését kötet-
szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk.
megj.**)

Muzeul Național Secuiesc și Herculian (Magyarhermány), j. Covasna (Rezumat)

Localitatea relativ izolată, situată la poalele munților Harghita de Sud a intrat în atenția cercetării științifice acum 75 de ani. Cercetările au fost efectuate în primul rând de către Muzeul Național Secuiesc, instituția științifică reprezentativă din regiune. S-a axat pe colectare și cercetare etnografică, în special în 1942–43 și în anii 1970. Comunitatea locală a acordat un sprijin exemplar cercetătorilor, iar colecțiile rezultate sunt deosebite, atât sub aspect cantitativ, cât și prin complexitatea lor. Spre exemplu, atelierul de olar complet, expus în muzeu, a fost donat de asemenea de către un maistru olar din Herculian.

Magyarhermany (Herculian, Covasna County) and the Székely National Museum (Abstract)

The settlement behind the beyond, situated at the foot of the South-Harghita Mountains came into prominence of scientific work 75 years ago. The researches were first of all done by the Székely National Museum, the representative scientific institution of the region, and it focused mostly on ethnographical collection and research between 1942–43 and in the 1970s. The local community offered great help to the researchers, and the assembling is outstanding because of its quantity and complexity. The pottery exhibited in the museum is also from Magyarhermány.

